

Jak jsem se stal podezřelým ze špionáže

Vzpomínka na Jugoslávii

VLADIMÍR SPOUSTA

Můj příběh se odehrál v dobách nedávných, leč mladší generaci jen málo známých, kdy český a slovenský národ usiloval o „světlé komunistické zítřky“. Tak se tehdy o těch časech vyjadřovali novináři snažící se tímto eufemismem zakrýt neradostnou žitou skutečnost. Tedy v očekávání šťastné budoucnosti a za asistence horečného vyzbrojování nukleárními zbraněmi jsme s manželkou zatoužili po moři (tehdy jugoslávském) a slastech, které nám suchozemcům byly odepírány.

Za přísného dohledu jedné politické strany se mi z milosti komunistických bossů podařilo získat povolení vycestovat do tehdejší Jugoslávie – jakéhosi státního hybridu, jehož národnostní a etnická nesoudržnost byla permanentně upevňována politickým a zvláště policejním aparátem kapitalistického socialismu (či socialistického kapitalismu). Dodnes nevím, jak jsem unikl bdělému oku „kádrováka“ – stranického dohlázele na odboru školství Krajského národního výboru v Brně. K jeho povinností patřilo sledovat taková ideově pomýlená a politicky nespolehlivá individua, jako byla moje maličkost. (V tom čase jsem byl totiž zaměstnán jako etoped v diagnostickém ústavu.)

Náš příběh začal na počátku podzimu roku 1984. „Osedlali“ jsme rodinného „oře“ – takto starou, ale čerstvě renovovanou škodovku (1000 MB) a snesli do ní vše, o čem jsme se domnívali, že budeme na cestě do teplých krajín potřebovat; kromě mnoha jiných věcí i dvě přikrývky a dva malé podhlavníky. Tato výbava nám měla umožnit ve zdraví přečkat v autě i chladné noci (nízký devizový příslib nám nedovoloval přespávat v hotelech). Pochopitelně jsme neopomenuli poctivě a po pravdě vyplnit čestné prohlášení (jakousi přílohu k doložce k cestovnímu pasu) o tom, které cenné věci do té kapitalismem „načichlé“ země vyvážíme. V jeho podrobném seznamu figurovalo vedle tří fotoaparátů a filmového materiálu i (světe, div se) nafukovací lehátko, které bylo v té době v naší zemi nedostatkovým, tzv. „podpultovým“ zbožím, ale v Jugoslávii běžnou součástí trhu. Věci, které byly v tomto prohlášení uvedeny, jsme byli povinni zase dovést zpět! To proto, abychom snad nepodlehli pokušení a v Jugoslávii je nezpeněžili, a nezpůsobili tak socialistickému hospodářství ekonomickou újmu. Tehdy byla totiž celá naše země jedním velkým „absurdistanem“; větší část národa si však zvykla a vnímala mnohé zákazy, příkazy a nařízení prosazované komunistickým režimem jako nutné zlo a časem bohužel i jako normu.

V domnění, že jsme „vyzbrojeni“ proti všem nástrahám daleké cesty, vyrazili jsme časné zrána 23. září léta Páně 1984 na cestu směrem k Bratislavě. Když

jsme dojeli do Bratislavy a já jsem si jako řidič připravoval doklady pro celníky a pohraniční strážníky, polil mě náhle, ve zlé předtuše studený pot. Zjistil jsem totiž, že moje domácí příprava na cestu nebyla až tak svědomitá a že mi proto chybí jeden z nejdůležitějších dokladů – řidičský průkaz. Co zbývalo? Otočit o 180° a – pochopitelně už méně natěšeně a s patričnou (i když pochopitelnou) sérií nelichotivých manželčinych komentářů jsme ujížděli zpět do Brna. Tak neslavně skončil první den naší cesty do vysněné Jugoslávie. Tehdy jsem ovšem netušil, že causa „řidičák“ je jen nevinná „ochutnávka“ toho, co nás čeká při zpáteční cestě z dovolené.

Při všech svých cestách za poznáním jsem využíval výhod vlastního „samohybu“, který mně dovoloval svobodně si volit cestovní trasu. Tak tomu bylo i v tomto případě, kdy jsme se do Makarské – cíle naší cesty – přibližovali velkým okruhem přes místa, která zasluhovala, aby byla viděna a alespoň zběžně poznána. Podle detailně zpracovaného itineráře, který mě později zachránil před vězením, vedla naše trasa přes Maďarsko a hraniční přechod Barsc do Jugoslávie: přes Daruvar, město Banja Luka, kolem řeky Vrbas a jezera Buško blato, přes Dinárské pohoří a pohoří Biokovo na Makarskou do letoviska Živogošće, kde jsme měli zajištěn pobyt v hotelu Nimfa.

Vytoužených čtrnáct dnů strávených v péči personálu pěťihvězdičkového hotelu nebylo naplněno – jak by se dalo očekávat u vyprahlých suchozemců toužících dlouhá léta po koupání v moři – jen slastným povalováním na pláži a ochlazováním ve vlnách Jadranu. Důvod byl prostý: termální proměny podzimních dnů toho roku nečekaně vybočily z normy. Vzácné slunečné dny střídaly dny jednou chladné, podruhé deštivé, a tak se nám do vln moc nechtělo. Rádi jsme se proto vydali na zpáteční cestu, těšíce se na nové, dosud nepoznané krajiny a města v horských oblastech muslimsko-chorvatské části Jugoslávie – v Bosně a Hercegovině.

Zajížděnkou přes Dubrovnik jsme se vydali kaňonem řeky Neretvy, jedním z nejkrásnějších v Jugoslávii, podél níž je vedena silnice i železnice Dubrovnik – Sarajevo. Měli jsme v úmyslu dojet kolem Jablaničko jezera do Sarajeva. Kaňon je považován za nehlubší v Evropě. Jedno z okolních pohoří, která ho svírají, pohoří Prenj se „honosí“ jen nevýraznými vrcholy přesahujícími dvou-tisícovou hranici.

Nám se zdál nejkrásnější a nejromantičtější na úseku pod přehradou Grabovica, kde se otvíraly daleké výhledy na okolní hory, jejichž nejvyšší vrcholky se pyšnily sněžnou ozdobou. Zaparkovali jsme proto na okraji úzké (tehdy, v té době úzké) silnice a já jsem si připravil své fotografické „nádobíčko“.

Pro snazší pochopení následného dění jsem nucen v této fázi líčení na chvíli odbočit z hlavního myšlenkového toku. Pro fotografování jsem velkou láskou zahořel už v době studentských let, svých „malin nezralých“, a v letech osmdesátých jsem se s nadšením věnoval plastické fotografii. Proto se součástí mé fotografické výbavy do Jugoslávie stala dvouobjektivová zrcadlovka sovětské

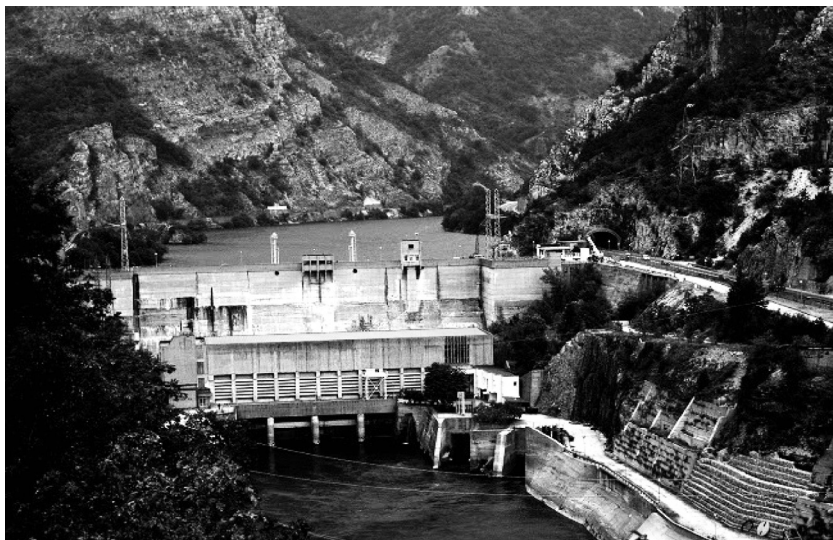

Kaňon řeky Neretvy

výroby Sputnik pro snímky formátu 6×6 cm. Tou bylo možno synchronně fotografovat oběma objektivy, jejichž rozteč se shodovala se vzájemnou vzdáleností našich očí, tj. cca 65 mm. Díky tomu oba takto pořízené snímky splynuly při prohlížení ve stereoskopu v jeden plastický obraz. Abych mohl exponovat stereoskopické dvojice snímků s větší hloubkou plasticity, vezl jsem také dva fotoaparáty zn. Pentacon six pro snímky téhož formátu. Efekt prostorovosti tím narůstal a divák pak mohl vyfotografovaný objekt (tedy např. kaňon řeky a okolní hory) nahlížet plasticky do mnohem větší vzdálenosti, do které nebylo možno pouhýma očima prostorově dohlédnout.

Vzal jsem oba tyto fotoaparáty, expozimetr a stativ vybavený horizontálně upevněnou kovovou tyčí, na jejíž oba konce jsem připevnil fotoaparáty. Při krajní vzájemné vzdálenosti obou fotoaparátů na cca 1 m dlouhé tyči se zvětšila i hloubka optimálního stereoskopického rozlišení; to činilo přibližně 50–170 m od stanoviště fotografa (maximálně do vzdálenosti 340 m). Při zvětšení stereoskopické základny je totiž možno v prostoru stereoskopického rozlišení „vyčíst“ velikost zobrazených objektů a zjistit tak i jejich vzájemné vzdálenosti, čehož bylo možno zneužít pro diverzantské záměry a vojenské účely. (Za druhé světové války využívala tohoto efektu sovětská rozvědka při odhalování kulometných hnízd v otevřené krajině.) Tyto ryze technické podrobnosti stereoskopického fotografování uvádím proto, že hrály významnou roli v celém následném konfliktu s policií a mohly negativně ovlivnit i konečné hodnocení mého neuváženého počínání.

Nezákladně a bez jakéhokoliv špionážního záměru jsem si vyhledal místo na pokraji srázu příkře spadajícího do kaňonu Neretvy, místo, ze kterého se otevíraly nádherné výhledy do kraje – nejen do říčního údolí, ale také (a především) na obě horská pohoří lemující údolí až do vzdáleného zamlženého obzoru. Nedlouho po tom, co jsem exponoval pouhé dva, tři snímky, se nečekaně za mémi zády objevili dva uniformovaní policisté a klidně, jen s pomocí mezinárodně srozumitelné gestikulace mě žádali, abych si to svoje „nádobíčko“ sbalil a následoval je. Když viděli onu složitou soustavu se dvěma fotoaparáty, vše jim bylo jasné: máme v rukou diverzanta, který dokumentuje terén pro připravovanou

Přehrada elektrárny Diva Grabovica na řece Neretvě

akci. I mně se pomalu (snad s omluvitelným zpožděním) rozjasňovalo; pochopil jsem – jsem zatčen. Nalezli mě snadno, protože od manželky hovíci si v zaparkovaném autě se dozvěděli, že jeho řidič nedaleko odtud fotografuje. Už tehdy se uvažovalo o stavbě dalších dvou přehrad v kaňonu Neretvy, což v té době činilo z této oblasti ostře sledované území. Hrozba záškodnických akcí iniciovaných imperialistickým Západem byla v těch letech komunistickou propagandou živena tak usilovně, že byla všudypřítomná (nejen v Jugoslávii).

Takže: neděláje potíže, usdl jsem za volant a dle policejní vůle, jíž není nikdy a nikde, v žádné zemi, radno oponovat, jel podle pokynů rozvázně a pomalu (snad čtyřicítkou) i s nevyžádaným policejním doprovodem za zády směrem k Mostaru. Před policejní stanicí jsem byl vyzván, abych dal osádce policejního vozu nahlédnout do zavazadlového prostoru svého samohybu, kde za zadními sedadly „objevili“ ještě jeden fotoaparát – už zmíněnou kameru Sputnik – a početnou sadu barevných filmů. To je patrně utvrdilo v domnění, že mají co do činění s profesionálně vybaveným špiónem.

Už v této fázi mě začaly trápit obavy o osud mé třínedělní fotografické žně. Protože jsme se už vraceli domů, byla většina filmů exponována. Uvědomil jsem si (a to pomyslení mne vyděsilo), že by mohli chtít poznat, co je na filmech vyfotografováno. A vzápětí i to, že by je mohli při neodborném, nekvalitním laboratorním zpracování nenávratně znehodnotit, a tím pádem že mohu přijít o všechny snímky. Vybrali si však jen jeden fotoaparát Pentacon a odvedli mě (zatím bez pout...) do služební místnosti, kde se mě „ujali“ jiní dva uniformovaní policisté a ti se začali dotazovat, což jak známo policisté při výslechu s oblibou činí. Odkud a kam jedeme, jak dlouho se v jejich zemi zdržujeme, až se svými otázkami dostali k meritu věci – k důvodu mého zatčení. Především je zajímalo, co jsem fotografoval a proč. Snažil jsem se vysvětlit, že tak jako vždy fotografuji to, co mě nějakým způsobem zaujme fotogeničností, tvarovou rozmanitostí či nevšední barevností. Tyto moje pokusy zdůvodnit své „fotocnění“ esteticky zřejmě vnímali jako „žvásty“ profesionálně dobře připraveného diverzanta. V té chvíli mě napadlo, že nejpádnějším dokumentem, který by mohl objasnit smysl a etapy našeho putování po Jugoslávii, a tak snad i zvrátit běh události, je podrobně zpracovaný itinerář. Když do něho oba postupně nahlíželi, pozoroval jsem v jejich tvářích náznaky ustupující nedůvěřivosti, ale přesvědčit je o svých dobrých úmyslech se mi nepodařilo.

Ke zvratu došlo až ve chvíli, kdy mě tito policisté v uniformě předali svému neuniformovanému kolegovi. Ten po zběžném nahlédnutí do podrobně popsaných tras naší cesty, kde figuroval i záznam o našem pobytu v hotelu v Živo-gošči, asi na deset minut z místnosti odešel. Když se vrátil, vycítil jsem, že si otázkami a rozhovorem se mnou jen ověřuje věci, o kterých dosud pochyboval. Po několika dotazech týkajících se povahy mé profese, studijních oborů a zaměstnání nejenže nežádal, abych mu vydal exponované filmy, ale vrátil mi fotoaparát a s úsměvem mě předal svým uniformovaným kolegům, kteří mě – už

klidnějšího – „vypustili“ z policejní budovy. Tehdy se mi potvrdila známá skutečnost: totiž že úroveň vedení výslechu primárně a podstatně ovlivňuje IQ vyšetřujícího a kvalita jeho vzdělání. Je zřejmé, že policisté konající službu v terénu nemohou být (snad jen výjimečně) absolventy vysoké školy. Když jsem došel k autu, vítala mě manželka – v té chvíli ještě pobledlá, která celou dobu mého zatčení prožívala v obavách, jak vše dopadne a jestli ji také nečeká výslech.

Zdálo se, že jsme z „průšvihů“ venku. Jen s prožitkem silného stresu a bezmoci, ale bez materiální újmy, jsme se s úlevou vydali na další cestu. Já s předsevzetím, že všude tam, kde řeky nabízejí svá spanilá koryta k výstavbě hydroelektráren, odolám přirozenému nutkání fotografa a žádný aparát nevezmu do ruky, ale budu spoléhat jen na vlastní oči – nejspolehlivější, přírodou mi dané „objektivy“.

Redakci Universitas došlo

- Financial Mathematics in Practice II.** Book of short papers. Svratka, September 11–13, 2012. Masaryk University, Brno 2013
- Finanční ústava.** Vojtěch Šimíček (ed.), Masarykova univerzita, Brno 2013
- Emanuel Hurych a kol., **Spiritualita pohybových aktivit.** Masarykova univerzita, Brno 2013
- Alena Klapalová, Radoslav Škapa, Michal Krčál, **Specifika řízení zpětných toků.** Masarykova univerzita, Brno 2012
- Zygmunt Klodnicki, Miloš Lukovic, Peter Slavkovský, Rastislava Stoličná a Miroslav Válka, **Tradiční agrární kultura v kontextu společenského vývoje střední Evropy a Balkánu.** Masarykova univerzita, Brno 2012
- Letní škola slovanských (bohemistických) studií.** Kabinet češtiny pro cizince při Filozofické fakultě Masarykovy univerzity Brno. Masarykova univerzita, Brno 2013
- Anna Mikulová, **Expressivität in der Sprache der Märchen im Deutschen und im Tschechischen.** Masarykova univerzita, Brno 2012
- Andrea Pokorná, Nina Hrtoňová, Tamara Váňová, **Didaktické zásady přípravy e-learningových materiálů v nelékařských studijních oborech, zdroje na internetu.** Masarykova univerzita, Brno 2012
- Nina Hrtoňová, Petra Moravcová, Andrea Pokorná, Tamara Váňová, **Medicínská obrazová data ve výuce na SZŠ.** Masarykova univerzita, Brno 2012
- Tamara Váňová, Nina Hrtoňová, **Andrea Pokorná, Studijní materiály v LMS Moodle.** Masarykova univerzita, Brno 2012
- Tamara Váňová, Nina Hrtoňová, Andrea Pokorná, **Studijní činnosti (aktivity) v LMS Moodle.** Masarykova univerzita, Brno 2012
- Andrea Pokorná, Nina Hrtoňová, Tamara Váňová, **Testy a kasuistiky z pohledu odborného zaměření.** Masarykova univerzita, Brno 2012
- Dagmar Opatřilová, **Edukace osob s těžkým postižením a souběžným postižením více vadami.** Masarykova univerzita, Brno 2013

pokračování na str. 55